

SECTIO III.

DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI EX PATRE ET FILIO

CAPUT I.

DE IMMANENTE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI
A PATRE FILIOQUE REVELATA IN SS. SCRIPTURIS

THESIS XXXII.

*Processio Spiritus Sancti etiam a Filio demonstratur
ex disserta doctrina Scripturarum.*

« Processio Spiritus Sancti a Filio aequa ac a Patre demonstratur
» ex manifesta doctrina ipsius Filii in Scripturis consignata Io. XVI.
» 18. seq.; tum ex indicata multis in locis relatione *Spiritus Filii*, non
» secus ac est *Spiritus Patris*. »

I. Manifestissime Filius non solum relationem Spiritus Sancti ad se ipsum, sed etiam rationem huius relationis declarat Io. XVI. 13-15. ita, ut hoc ipso quod Spiritus Sanctus procedit a Patre, dicatur aequa procedere a Filio, quia quamvis Pater non sit Filius, omnes tamen perfectio-nes et formales rationes (praeter esse Patrem et esse Filium, seu quod perinde est, praeter generationem Verbi et formalem rationem Verbi) omnino communes sunt et unum in Patre atque in Filio, et proinde etiam in utroque una est virtus seu unus actus spirandi personam tertiam per communicationem unius essentiae.

« Cum venerit ille Spiritus veritatis (ἔρχεται, το πνεύμα της ἀληθείας), docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet (1), loquetur; et quae ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet (2), et annuntiabit vobis.» Spiritus veritatis

(1) Aliqui PP. habent *audit*, alii *audierit*. Vide Sabatier Vers. Ital. Etiam textus graecas patitur versionem *audierit*.

(2) Sicut Vulgata habet etiam textus graecus receptus post Henricum Stephanum λέγεται in futuro; sed habent λαζαβάνι in praesenti

το πνεύμα της ἀληθείας docens omnem veritatem, est ipsem et absoluta veritas η ἀληθεία, de quo nunc dicere non est opus; divinitas enim personaē tertiae hic supponitur.

1º. Iam Spiritus veritatis « non loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur; » imo haec datur velut ratio et declaratio, cur sit absoluta veritas: docebit omnem veritatem, non enim loquetur a semetipso. Haec dicta de persona divina evidenter non possunt habere aliud sensum, quam quod locutio, doctrina, absolute sapientia non est huic personae a semetipsa h. e. non incommunicata; sed est ei communicata ab alia persona divina, quae sit principium eius originis. Neque enim hoc *audire et discere* in persona divina potest significare aliud quam communicationem sapientiae, quae identificatur cum essentia divina. Eodem prorsus modo Filius suam processionem a Patre demonstrat: « qui me misit, verax est; et ego quae *audiui* ab eo, haec loquor in mundo; et non cognoverunt, quia Patrem eius *dicebat Deum*; » a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, haec loquor » Io. VIII. 26. 28. cf. VII. 16; XII. 49. 59; « non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod videtur Patrem facientem; quaecumque enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit; Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quae ipse facit » ib. V. 19.

2º. Si certum est nec nisi pervertendo divinitatem personae ad totam mysterii oecconomiam negari potest, personam a qua dicitur Spiritus Sanctus audire, esse principium processionis communicans essentiam, solum inquirendum est, quenam sit illa persona.

At a) evidens est, h. l. Filius esse, a quo Spiritus veritatis, nihil loquens a semetipso, dicitur audire. Id quamvis non dissentire dicatur, constaret iam ex ipso scopo orationis; istis enim incisis Christus dat rationem, cur et

Codd. plurimi (inter quos Vaticanus B, Sinaiticus, et Cantabrigensis D); PP. graeci plures; versio latina antehieronymiana in Cod. Vercell. Tum hoc versiculo 15, tum v. 14. habent tempus praesens versiones, syriaca

simplex   gothica: us meinamma nimith; anglosaxonica: he nimith of minum.

quomodo sua doctrina et doctrina Spiritus Sancti necessario sit una, ut praeclarare animadvertisit s. Cyrillus Alex. (The-saur. T. V. P. I.p. 350. cf. in Io. l. XI. T. IV. p. 990). « Ne quis suspicaretur, doctrinam Spiritus Sancti aliquando non fore secundum eius mentem, ostendit manifesto, quod cum ipsis (Filiis) sit Spiritus, etiam verba ex ipso (Filio) ad-ministrabit... ac si mel de qualitate naturali quae sibi in-est, dicat: nihil ex se ipsa gustantium sensui immittet, sed ex meo accipiet. »

b) Verbis etiam dissertis Filius seipsum declarat esse, a quo audit Spiritus Sanctus, et audit procedendo ab ipso. « Ille me clarificabit, qui de meo accipiet. » Hic in primis explodenda est recentiorum Graecorum absurdum detorsio, qui ἐξ τοῦ ἑνὸς interpretantur: a Patre meo. Talis sensus iam per se non posset subesse particulae, cum nomen Pa-tris non praecesserit, et evidenter excluditur sequentibus. Nam *meum* τοῦ ἑνὸς vel τοῦ ἑνὸς repetitur in numero plurali *a mea sunt* (ἐπειδὴ ἔστι), propterea dixi, quia *de meo accipiet* (ἐξ τοῦ ἑνὸς λαμβάνει); ubi evidenter illud *mea et meum* non ad Patrem referunt, sed designat id, quod inest Filio com-municatum a Patre (1).

c) Insuper omnes Patres etiam graeci intellexerunt si-gnificari in genere neutro id, quod inest Filio, non autem in genere masculino ad Patrem referri pess. « Spiritus ex Filio accipit (ἐξ τοῦ νεοῦ λαμβάνει), namque de meo, inquit, accipiet. » Athanas. ad Scorpion. ep. I. n. 20. « Non Spiritus coniungit Verbum cum Patre; sed potius Spiritus a Verbo accipit (ἀλλὰ μαλλόν το πνευμα πάρα τον λόγου λαμβάνει)... Ipse (Filius) dat Spiritui (δίδωσι τῷ πνευματι al. το πνευμα), uti dictum est, *et quaecumque habet Spiritus, a Verbo habet* (καὶ ὅτα το πνευμα, πάρα τον λόγου ἔχει) Id. orat. III. contr. Arian. n. 24. « A me Spiritus procedit (παρ' ἑνὸς ὁρ-μῆται); cum autem dico *a me*, etiam a Patre significo, mea enim sunt ea quae Patris; ad hunc ergo modum intellige illud, *de meo accipiet* » Apollinaris (in Catena Corderii p. 396.).

(1) Vide in Opusculis aureis Bessarionis dissertationem de Proces-sione Spiritus Sancti p. 241, ubi ostendit, etiam sola spectata Gramma-tica pronomen ἐξ τοῦ ἑνὸς non posse referri ad Patrem.

« De meo accipiet, id est, quae ego dixi, et ille dicet... *mea loquetur* » Chrysost. in Io. hom. 78. al. 77. n. 2. « Quoniam (Spiritus) consubstantialis est Filio, et modo Deo congruente per ipsum procedit (καὶ προεισθε θεοπρεπῶς δι αὐτοῦ), omnem eius perfectissimam in omnibus operandi vim atque efficaciam habens, ideocirco ait: *quia de meo accipiet...* extra re-prehensionem ergo et calumniam omnino est, *si ab unigenito quidquam accipere* dicitur Spiritus eius; nam cum per ipsum naturaliter procedat, utpote qui eius est proprius Spiritus, cum omnibus (diciinis attributis) quae perfecte ha-bet, accipere dicitur quae sunt eius: προτὸν γαρ δι αὐτοῦ φυσι-κῶς, ὡς ἰδιος (πνευμα) αὐτού, μετὰ πάντων ὡς ἐχει τελείως, λαμ-βάνει λεγεται τα αὐτά Cyril. in Io. T. IV. p. 929. 930. Citra omne itaque dubium verba illa: *de meo accipiet*, signifi-cant accipere de iis, quae sunt Filii.

3°. Non solum accipit de iis, quatenus sunt in Patre, quae est altera schismatricorum cavillatio, sed formaliter quatenus sunt in Patre et in Filio.

Nam a) eadem rationes, quae probant significari ac-ceptionem de iis quae sunt Filii, etiam probant significari acceptionem de iis, formaliter quatenus sunt Filii. Agitur enim de iis quae sunt interna personae, ubi si *de meo accipere* non significat *accipere de eo quatenus meum est* et *accipere a me*, sed licet intrudere huiusmodi glossas nul-lum habentes fundamentum in verbis ipsis, quae adhuc tuta manebit sive Scripturae sive humani sermonis inter-pretatio? b) Quamvis Spiritus Sanctus aequo Patrem ac Filium et se ipsum clarificet, tamen h. l. per incisum *quia de meo accipiet* datur ratio immediata, cur clarificet *Filiū*; adeoque necessario debet intelligi accipere a Filio. c) Christus dat rationem, cur Spiritus Sanctus ab ipso ac-cipiat, quamvis paulo ante dixerat eum procedere a Patre (XV. 26). Hoc ipso videlicet quod procedit a Patre, eodem modo accipit, atque adeo procedit a Filio. Quia enim omnia quae sunt Patris (excepta sola formalis ratione Patris), sunt eadem numero Filii, inter haec omnia communia Patri ac Filio disserit docet contineri virtutem et actum communicandi omnia Spiritui Sancto, i. e. per communicationem essentiae

cum omnibus perfectionibus absolutis spirandi Spiritum Sanctum. « Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt; propter ea dixi, quia de meo accipiet. » Quae sententia Christi Domini in forma enthymematis, resolvi potest in syllogismum: quaecumque habet Pater, mea sunt; atque Pater habet virtutem principii, ut Spiritus Sanctus accipiat de eo quod est Patris; ergo etiam mea est eadem virtus principii, ut Spiritus Sanctus de meo accipiat. « De Filio ergo accipit, et omnia quae habet Pater, Filii sunt, quae Spiritus Sanctus accipit, quia non de solo Patre, nec de solo Filio, sed simul de utroque procedit. » Fulgent. contr. Fabian. fragm. 27. p. 612. Hinc d) ss. Patres ubi characterem personalem Spiritus Sancti ipsis verbis Scripturae effere propositum habent, solent haec duo ex Io. XV. XVI. coniungere: « Spiritus Sanctus, qui a Patre procedit, et accipit a Filio (vel ab iis quae sunt Filii, vel ea quae sunt Filii) », Athanas. ad Serap. ep. I. n. 20; Cyril. Hieros. cat. XVI. n. 24; Epiph. ancorat. n. 67. 73; haeres. LXIV. n. 4; Didymus Alex. de Sp. S. (ex versione s. Hieronymi) n. 37; Hilar. Trin. VIII. n. 20; Ambros. in Luc. I. VIII. n. 66; Iacobus Sarugens. (apud Asseman. B. O. T. I. p. 302); liturgiae syriacae ss. Dionysii, Marutae, Xysti (Renaudot. liturg. orient.); Patres alii.

4.º Una remanet difficultas, qua velut suo argumento praeceps utuntur haeretici Photiani ad huius et aliorum testimoniorum vim eludendam. Potest quippe dici, hoc loco neque sermonem esse de processione immanente et aeterna Spiritus Sancti; sed de operatione in tempore et ad extra. Neque enim dicitur Spiritus Sanctus communicatam accipere essentiam, sed accipere de doctrina Christi, idque in futuro, pro tempore scilicet inspirationis in Apostolis et assistentia in Ecclesia, proindeque secundum operationem ad extra.

Huiusmodi obiectioes, quibus missio, promanatio, acceptio quaecumque unius divinae personae ab altera (nisi forte de Filio incarnato agatur secundum humanitatem assumptam) proponuntur seclusa processione interna, istae inquam schismaticorum obiectioes demonstrant, ab iis

ipsam notionem totumque mysterium SS. Trinitatis perverti. Uno verbo itaque respondere possemus, quocunque et quomodo cumque una persona divina (cuius una tantum sit natura) a persona divina altera *accipere* seu *potius recipere* dicatur, id nec dici nec concipi potest sine perversione totius mysterii nisi *supposita processione interna*. Deus enim nihil potest *sibi accipere* ab alio, nisi quatenus persona una per originem relativa est ad alteram; haec vero origo est per communicationem ipsius divinae essentiae. Nihilominus verba Christi Domini singillatim consideremus.

a) Evidenter non est sermo solum indeterminate de operatione ad extra, sed saltem enuntiatur operatio Spiritus Sancti ita, ut haec sit communicata a Filio. Id demonstrat tum locutio *negatica*: non loquetur a semetipso; tum *affirmatio*: quaecumque andiet loquitur, de meo accipiet et annuntiabit vobis. Atqui sicut actio in personis divinis non est aliud quam ipsa divina essentia (cum respectu ad extra), ita communicatio operationis ab una persona ad aliam non est nisi communicati essentiae seu naturae divinae. Unde etiam Filius suam processionem a Patre demonstrat ex unitate actionis, quae a Patre in ipsum Filium communicatur, ut paulo ante diximus.

b) Quid sit illud *meum*, de quo Spiritus Sanctus dicitur accipere, quaeri potest dupliciter: quid sit *formaliter* atque secundum distinctionem rationis, et quid sit *identice ac realiter*. In significazione formaliter iterum distingui debet, quod est internum ac communicatum ipsis personae divinae, et prout inde est aliiquid transiens in creatura. In ultima significazione illud *meum* est doctrinae annuntiatio et ipsa doctrina: « quae ventura sunt, annuntiabit vobis; » de meo accipiet, et annuntiabit vobis. » Actioni huic transeunti respondet et supponitur in persona divina immanens sapientia et scientia, et hanc sapientiam immanentem dicitur Spiritus veritatis accipere a Filio veritate; tali enim solummodo acceptio una persona divina potest audire ab altera persona. Igitur in significazione formaliter illud *meum*, quod Spiritus veritatis dicitur accipere communicatum a Filio, est

absoluta sapientia cum respectu ad extra, ad doctrinam scilicet inspirandam et annuntiandam. At profecto sapientia absoluta *identice ac realiter* est ipsam esse divina. Vide Ioannem theologum in Conc. Florent. Hard. IX. p. 255. 258.

Hinc pariter vidimus, a Filio suam processionem declarari per communicatam sibi scientiam et sapientiam a Patre. « Hoc est, docuit me Pater (Io. VIII. 26.), quod est, scientem me genuit Pater..... quemadmodum illi gignendo dedit ut esset, sic gignendo dedit ut nosset » Aug. in Io. tract. XL. n. 5. Sic ergo etiam Spiritui Sancti hoc est *nosse* per auditionem a Filio, et accipiendo de eo quod Patris et Filii, quod est procedendo a Patre et Filio *esse*. « Non loquetur a semet ipso; quia non est a semet ipso; sed quaecumque audiet loquetur; ab illo audiet, a quo procedit. *Audire illi sciare est, sciare vero esse;* sicut superiorius disputatum est. Quia ergo non est a semet ipso, sed ab illo a quo procedit, *a quo illi est essentia, ab illo scientia; ab illo igitur audiencia, quod nihil est aliud quam scientia...* A quo autem habet Filius ut sit Deus, est enim de Deo Deus, ab illo habet utique, ut etiam de illo procedat Spiritus Sanctus; ac per hoc Spiritus Sanctus ut etiam de Filio procedat sicut procedit de Patre, ab ipso habet Patrem » August. in Io. tract. XCIX n. 4. 8. cf. contr. sermon. Arianor. c. 23. Dignissimus est, qui legatur Didymus de Spir. Sanct. n. 36. 37. ex versione s. Hieronymi.

c) Ex dictis patet, quomodo sit intelligenda forma futuri temporis *audiet, accipiet*. Auditio et acceptio immans personae divinae est aeterna cum respectu ad effectum temporarium ad extra. Si igitur spectatur ut immans et aeterna, sine successione semper erat, est, et erit; si que omne temporarium tum quando existit, ei coexistit. Quo sensu diximus alibi, Filium aeternaliter generari a Patre etiam tum, quando secundum humanitatem nascitur ex Virgine, et quando resurget a mortuis. Unde de aeternitate nullum tempus proprie, et aliquo sensu praeteritum, praesens, et futurum potest enuntiari, prout scilicet tempora in sua successione coexistunt incommutabili aeterni-

tati (1). (V. Tract. de Deo th. XXXI. XXXII.). Sic ergo etiam de aeterna immanente acceptione sapientiae et essentiae cum respectu ad effectum in tempore futurum ad extra potest adhiberi tempus futurum: *audiet, accipiet et annuntiabit; quo non significatur auditio et acceptio tum incipiens, sed quod etiam tum audit et accipit, quando effectus ad extra primum realiter existit.* Uno verbo: *Spiritus Sanctus aeternaliter audit et accipit a Filio cum respectu ad effectum in tempore, qui tum quando Christus loquebatur, promittebatur adhuc futurus;* ideo auditio et acceptio quae aeternaliter et ideo etiam tunc est, quando existit effectus, potuit propter hanc operationem et propter hunc effectum futurum ad extra enuntiari in forma temporis futuri.

Patres graecos qui ex hoc testimonio Io. XVI. docent processionem Spiritus Sancti etiam a Filio, vide interim apud Petav. l. VII. c. 6.

II. Spiritus Sanctus relative dicitur ad personam aliam, alicuius *Spiritus*; in significacione enim absoluta nomen *spiritus* et *sancus* non est proprium nisi sed prorsus commune tribus personis (Aug. Trin. V. c. 11). Necessario ergo quatenus nomen proprium est tertiae personae, eam distinguens a personis aliis, *relative sumitur*, sicut cetera omnia nomina *personalia* in SS. Trinitate, *ut Spiritus τριηγενεστατος* idem sit *ac spiratus seu spiratum πνων* (cf. supra p. 401.), adeoque exprimat relationem originis ad eam personam, et processio nem seu *spiratum esse* ab ea persona, cuius dicitur *Spiritus*.

Athanasius in libro de Trin. et Spir. S., qui editus est etiam velut l. XII. de Trin. inter Opera Vigilii Tapsensis in antiqua latina versione nobis servatus, et a Maurinis

(1) « Nec moveat, quod verbum futuri temporis positum est... quae cumque audiet, loquetur. Illa quippe aeternitatem sempiternam est, quia sempiterna scientia. In eo autem, quod sempiternum est sine initio et sine fine, cuiuslibet temporis verbum ponatur, sive praeteriti sive praesentis sive futuri, non mendaciter ponitur... Semper itaque audit Spiritus Sanctus, quia semper seit; ergo et scivit et seit et sciet, ac per hoc et audit et audit et audit; quia, sicut iam diximus, hoc est illi audire quod sciare, et sciare illi hoc est quod esse. Ab illo igitur audit, audit et audit, a quo est; ab illo est a quo procedit » S. Aug. in Io. tract. XCIX. n. 5; contr. Sermon. Arianor. c. 24.

inunctaneter iudicatur genuinus Athanasii foetus, praelare hanc significationem relativam explicat. « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra. Videntes autem etiam unigenitum insufflantem in faciem Apostolorum et dicentem: accipite Spiritum Sanctum, spirationem Filii in propria vita et substantia manente (forte manentem) Spiritum esse doceamur, et neque genitum neque creatum esse a Filio sapiamus..... Propterea vero non est genitus ab eo Spiritus, quia non est Verbum eius; creaturam vero dicere Spiritum, absit! Verumtamen spirationem Filii Dei eum ex sanctis Scripturis docti sumus, et fontem Spiritus et Filium dicimus » Athan. l. c. n. 19. Ab eodem Spiritus dicitur « spiramen et bonus odor Filii » (πνον, εὐωδίαν τοῦ οἴου) ep. 1. ad Serap. n. 23. 24; ep. 3. n. 3. Dissertissime rem declarat Augustinus. « Fides nostra est, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum unum Deum credere et confiteri; nec tamen eum qui Filius est, Patrem dicere; nec eum qui Pater est, Filium; nec eum qui Spiritus Patris et Filii est, aut Patrem aut Filium nuncupare. His enim appellationibus hoc significatur, quo ad se invicem referuntur, non ipsa substantia, qua unum sunt. Nam et Pater cum dicitur, non nisi alieius Filii dicitur, et Filius non nisi alienius Patris intelligitur, et Spiritus secundum id quod ad aliquid refertur, spirantis aliquius est, et spirans utique Spiritum spirans est.... Proprio autem modo quodam (hypostaticae) dicitur Spiritus Sanctus, secundum quod refertur ad Patrem et Filium, quod eorum Spiritus Sanctus sit» Aug. ep. 238. al. 164. n. 14. 15. ad Pascen. « In eo quod proprio (hypostaticae) dicitur Spiritus Sanctus, relative dicitur, cum et ad Patrem et ad Filium refertur, quia Spiritus Sanctus et Patris et Filii Spiritus est » Id. de Trin. V. n. 12. Eodem modo Fulgentius. « Pater a nullo est genitus, Filius a Patre est genitus, Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedens est. Pater non sibi est sed Filio; Filius non sibi est sed Patri; Spiritus aliquius est adspirantis; ergo ad Patrem Filiumque refertur. Ista itaque relativa nomina Trinitatem faciunt; essentialia vero nullo modo triplicantur » Fulg. ad Felicem notarium de Trin. c. 2; ep. 14. n. 9.

ad Ferrand. diacon. In professione fidei Concilii Wormatiensis (1) hoc ipsum proponitur. « Spiritum Sanctum credimus... a Patre Filioque procedentem amborum esse Spiritum.... Neo Patris tantum nec Filii tantum, sed simul Patris et Filii Spiritus dicitur. In relativis personarum nominibus Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus Sanctus ad utrosque refertur » Mansi T. XV. p. 868.

Immo pene Patres veritas, quod Spiritus Sanctus dicitur alterius personae Spiritus unice, quatenus ab ea procedit, ita extra omne dubium est, ut unum explicit per alterum. Si Athanasius: « Patris est Spiritus qui dictus est Filii, siquidem ipse Filius ait: Spiritus veritatis, qui a Patre procedit » ep. 3. ad Serap. n. 1. Eodem modo argumentatur Augustinus. « Quod sit ipse Spiritus Patris, ipse Filius dicit: de Patre procedit; et alio loco: Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis Serm. 71. n. 29. Et Gregor. Nyssenus serm. 3. in oration. dominican: « Spiritus Sanctus et ex Patre dicitur et ex Filio esse attestacione confirmatur (2); si quis enim Spiritum Christi non habet, inquit (Apostolus), hic non est eius. Igitur Spiritus ex Deo et Dei Spiritus est; Filius autem cum sit ex Deo (Patre), non iam Filius ipsius Spiritus (του πνεύματος) est aut dicitur, neque relativa haec consecutio convertitur » (quia scilicet cuius personae dicitur Filius aut Spiritus, ab ea intelligitur procedere). Basilius: « Spiritum Sanctum per Filium effulgere Apostolus manifestum fecit, Spiritum Filii ipsum nominans sicut et Dei; et mentem Christi appellavit, sicut et Spiritum Dei » (1 Cor. II. 11) contra Eunom. I.V.T.I.

(1) Habitum est hoc a Concilio generale, » totius nempe Germaniae anno 868; nec videntur Patres haereticos Photii quamvis hoc tempore anno 867 promulgari coepant, polemice respexisse, sed simpliciter professionem fidei catholicae edidisse.

(2) Graeci catholici Beccus, Bessarion (opusc. aur. p. 141. 245.) Hieronymus Donatus (Mai SS. VV. nova Collect. T. VII. P. II. p. 39.) omnes habent: ἐξ τοῦ πατρὸς λέγεται καὶ ἐξ τοῦ υἱοῦ εἶναι προσωπαρισταῖ. De hac lectione dicemus inferius; interim adverte praeposterum esse argumentum Petavii, qui (I. VII. c. 3. n. 12.) praeferendam esse putavit lectionem τοῦ υἱοῦ εἶναι προσωπαρισταῖ, quia sequitur citatio ex Apostolo: si quis Spiritum Christi non habet.

p. 305. Cyrillus item: «sicut proprius est Filii Spiritus, naturaliter et in ipso existens et per ipsum procedens, ita et Patris (est Spiritus)» Cyril. in Io. I. X. p. 910; ep. 17. synod. ad Nestor. T. V. P. II. epp. p. 74. Tunc s. Maximus: «Spiritus Sanctus sicut natura secundum essentiam est Dei et Patris, ita etiam secundum essentiam est Filii, ut propter essentialiter ex Patre per Filium genitum procedens» Maxim. in Script. quaest. 63.^a Opp. T. I. p. 238. 239. (citatibus etiam a Becco, Opusc. aur. p. 117). Augustino synonyma sunt, sive *Spiritus Filii* dicatur, sive *a Filio procedere*. «Nec possumus dicere quod *Spiritus Sanctus* et *a Filio non procedat*; neque enim frusta idem *Spiritus et Patris et Filii Spiritus* dicitur» Aug. Trin. I. IV. n. 29; XV. n. 47; contra Maxim. I. II. c. 14. n. 1. et saepe alibi. «Cum et *Spiritus Sanctus Patris Filiique sit Spiritus*, non sicut quaecumque creatura quae et Patris et Filii est, sed sicut cum utroque vivens et potens, et semperne ex eo quod est *Pater Filiusque, subsistens*» s. Leo M. in Pentecost. sermon. 1. c. 3. cf. sermon. 2. c. 2; ep. 15. ad Turrib. c. 1. et Vigil. Tapsens. (vel alium) contr. Varimadum I. II. c. 12. Ita etiam s. Fulgentius: «Firmissime tene et nulla tenet dubites, eundem *Spiritum Sanctum qui Patris et Filii unus Spiritus est, de Patre et Filio procedere*. Dicit enim Filius: cum venerit *Spiritus veritatis*, qui a Patre procedit; ubi *suum Spiritum esse docuit*; quia ipse est veritas» Fulg. de fide ad Petrum c. 11; de Incarn. ad Scaril. n. 3.

Sane nemo nisi absurdissime negare posset, ipsique Photiani fateantur oportet, locutionibus *Spiritus Dei* Matth. III. 16; Rom. VIII. 9. 11. 14; 1 Cor. II. 10. 11; *Spiritus Domini* Lue. IV. 18; Act. V. 9; VIII. 39; 2 Cor. III. 17. 18; *Spiritus Patris* Matth. X. 20. significari *spiratum a Deo, a Domino, a Patre*. Si hoc quoque negare isti auderent, ex Scripturis ipsis convincerentur, ubi significatio huius appellationis *Spiritus Dei* explicatur per definitionem: *Spiritus qui ex Deo est, το πνεύμα του Θεοῦ=το πνεύμα το εξ του Θεοῦ* 1 Cor. II. 11. 12. Atqui non minus quam *Spiritus Dei et Spiritus Patris*, propria personae tertiae designatio est in relatione ad Filium: «*Spiritus Filii*» Gal. IV. 6; «*Spi*

ritus Christi» Rom. VIII. 9; 1. Pet. I. 11; «*Spiritus Iesu Christi*» Phil. I. 19; «*Spiritus Iesu*» Act. VI. 7. Et vero haec appellatio ut aequa propria et in eadem loquendi forma coniungitur cum altera *Spiritus Dei*. «In carne non estis sed in spiritu, si tamen *Spiritus Dei* habitat in vobis; si quis autem *Spiritum Christi* non habet, hic non est eius» Rom. VIII. 9.

Si conferantur inter se tres designationes, in prima (*Spiritus Dei vel Spiritus Domini*) nomine *Dei et Domini* exhibetur ut principium *Spiritus Sancti* omnis persona divina, quae non est ipsa *Spiritus Sanctus*; unde propositio complexa resolvitur in duplicem aliam distinguendo personas comprehensa nomine *Dei ac Domini*: *Spiritus Patris, Spiritus Filii*. Pari ratione creatio nunc indistincte *Deo ac Domino* adscribitur, nunc per distinctionem personarum Patri aut Filio aut Spiritui vel coniunctim personis tribus (vide thes. XII.). Sicut ergo tres personas sunt unus creator, quia ad extra operantur non ut distincti, sed ut unum sunt una virtute operatrice, quae est divina essentia; ita *Pater et Filius* unus sunt spirator, quatenus unum sunt essentia sub formali ratione virtutis spiratricis, i. e. dilectionis producentis amorem. Quando dicitur *Spiritus Dei*, significatur unum principium *quo spirationis*, et supponit distinctio personarum quae spirant, seu quae sunt principium *quod spirationis*; quando seorsum dicitur *Spiritus Patris*, et *Spiritus Filii* significatur explicita una persona spirans et altera supponitur implicite. Est enim *Spiritus Patris* ut communicantis spiratricem virtutem etiam *Filio*, et *Spiritus Filii* ut habentis communicatam spirationem a *Patre*, eodem modo quo alibi diximus, adscribendo attributum absolutum vel operationem ad extra uni personae non exclusi sed includi personas reliquas. Locutus ergo *Spiritus Dei* resolventa est in duas coniunctim non divisi: *Spiritus Patris et Spiritus Filii*, vel in copulativam propositionem: *Spiritus Patris et Filii*. «*Spiritus Sanctus, qui ex Deo pariter et Deus est; Spiritus enim Dei, et Spiritus Patris et Spiritus Filii* non secundum compositionem aliquam, ut in nobis est anima et corpus, sed *medius inter*

Patrem et Filium, ex Patre et Filio (1) appellatione tertius » Epiphan. ancorat. n. 8. « Quandoquidem Spiritus Sanctus in nobis habitans reddit nos Deo conformes, et vero etiam procedit ex Patre et Filio; manifestum est, ipsum divinae essentiae esse, essentialiter in ipsa (ut sua) et ex ipsa (ut Patris et Filii, et ut principio quo) procedentem » (2) Cyrill. Thesaur. p. 345.

TRESIS XXXIII.

Eiusdem veritatis demonstratio ex necessario personarum ordine originis et ex missione Spiritus a Filio.

« Eadem processio Spiritus Sancti etiam a Filio demonstratur ex revelato interno personarum ordine, qui non potest esse nisi *ordo originis*; pariterque ex missione Spiritus Sancti, quae internam præcessione personæ missæ a mittente necessario supponens, sicut a Patre ita est a Filio. »

I. Ordo divinarum personarum in Scripturis ipsis traditur omnino fixus ac ratus, ubicumque commumerantur tres divinae personæ secundum earum internas necessarias relationes: « in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti » Matth. XXVIII. 19; « Pater Verbum et Spiritus Sanctus » 1. Io. V. 7; et incipiendo a persona tertia velut ab alte-

(1) Πνευμα γαρ θεου, και πνευμα του πατρος και πνευμα υιου... ον μετο πατρος και υιου εκ του πατρος και του νιου.

(2) Οτι τονον τη πνευμα το θυρον... συμφοροντων ἀποδεικνεις θεου, προστιθε και εκ πατρος και υιου, προθλον δι της θεος λογοι οντων, οντωνδεις εν αυτη και η ανθη προλον. Advertendum interim, quanvis nunc de PP. doctrina non agitur, ab Epiphanius et Cyrillo sub una particula ponit προτίθεται εκ πατρος και υιου, et verbum ipsum προτίθεται sumi atque expresse declarari pro processione essentiali h. e. in essentia et ex essentia divina; utique ex essentia quatenus est Patris et Filii, ex quibus Spiritus procedere dicitur, et in essentia, quatenus est in ipso Spiritu communicata a Patre et Filio. Ita PP. Nicenam dixerunt, *Filium esse ex essentia Patris et propterea esse in essentia divina*, sibi communicata a Patre, seu esse δρουσαν Patri (cf. th. VIII. n. II.). Profecto ergo ridiculum est illud communis Photianorum effigium, quo dicere solent verbum προτίθεται: huiusmodi similia significare solam missionem Spiritus Sancti ad extra, non vero internam processionem.

ro extremo: « idem Spiritus, idem Dominus, idem Deus » 1. Cor. XII. 4-6. Ad hunc locum Apostoli s. Basilius amadvertisit, non ordinem ontologium inversum tradi, sed exhiberi « nostram habitudinem; nam cum dona accipimus, primum nobis occurrit distribuens, tum cogitamus mitten-tem (Filium), dein cogitationem perducimus ad fontem et causam bonorum » (ad personam primam, quae non est ab alia et a qua sunt aliae personæ) Basil. de Spiritu Sancto c. 16. n. 37. « Proinde via ad Dei cognitionem est ab uno Spiritu per unum Filium ad unum Patrem. Et vice versa essentialis bonitas et secundum naturam sanctitas et regalis dignitas ex Patre per Unigenitum ad Spiritum per- maneat » (1) ibid. c. 18. n. 47. cf. s. Iren. I. V. c. 36. n. 2.

Ceterum de hoc ordine ontologico et intrinsecus necessario personarum dubitare non sinit professio christiana expressa in omnibus symbolis, in solemnibus formulis liturgicis, in universi praedicatione ecclesiastica. « Discant, Spiritum eodem modo pronuntiari cum Domino (Filio), quomodo et Filius pronuntiatur cum Patre. Nomen enim Patris et Filii et Spiritus Sancti similiter editum est. Itaque quemadmodum se habet Filius ad Patrem, ita et ad Filium sese habet Spiritus secundum traditum in baptismo verborum ordinem. Quod si Spiritus Filio iunctus est, Filius autem Patri, liquet ipsum etiam Spiritum Patri adjungi.... Unus autem est Spiritus Sanctus ipse quoque singulariter enuntiatus, per unum Filium uni Patri copulatus ac per se complexis glorificandam super omnia ac beatam Trinitatem » s. Basil. de Spiritu Sancto c. 17. 18. n. 43. 45. « Qui Patrem intellexit, tam ipsum in se intellexit quam Filium simul intelligentia complexus est; qui autem Filium apprehendit, a Filio Spiritum non sciunxit; sed fidem identitate essentiae unitam in se ipso expressit trium secundum ordinem quidem consequenter, secundum naturam vero unite se habentium » (2). Et qui Spiritum Sanctum dixit, hac pro-

(1) Και ἀνταπλειν ἡ φυσικὴ ἀρχαιοτης και ὁ κατα φυσιν ἀρχαιομος και το βαπτισμον ἔξουσια εκ πατρος δι του πονογενους εἰπει το πνευμα δικησι.

(2) Ο τον πατερα νοητε, ζετει τε λεγει λαζης, και τον θεον τη δινοντος συμπαρεσιζεται. ο δε τοιον λαζην, του θεου το πνευμα δικησι.